

BESPREK

[0780]

Doeke Sijens, Sa'n tûzen blauwe skriften. Biografy fan Reinder Brolsma. Boalsert (2001), Koperative Utjowerij, Dokutekst 7, 375 pp, ISBN 90-6570-342-X.

Doeke Sijens hat it oandoard en jou ien fan de wichtichste 20ste-ieuske Fryske skriuwers, Reinder Brolsma, in monumint yn de foarm fan in biografy. De biografy is ien fan de moaiste, mar ek lestichste sjenres dy't wy kenne: net allinne jout in biografy ynsjoch yn in karakter, mar ek bringt it skriuwen dêrfan in ferwurking mei fan alle boarnen, data en skôgingen oer de persoan dy't it ûnderwerp is fan de biografy, en wurdt der yn it foarbygean ek noch in histoarysk oardiel oer dat materiaal útsprutsen. As it goed is smyt in biografy dêrneist in byld op fan in beskate histoaryske perioade, fan de tiid en it plak, de ferhâldingen dêr't it subjekt fan de biografy yn en ûnder tahâlde, en hoe't dy ferhâldingen syn persoanlikheid en syn wurk mei foarm jûn hawwe. In biografy moat ek noch lêsbere wêze: dat wol sizze dat net allinne de klam leit op wierhaftichheid en folsleinens, mar dat it hiele libben werjûn wurde moat yn de foarm fan in ferhaal, mei in begjin, in midden en in ein, mei motiven en mei yntryzjes. Dêrmei is de biografy ek in literêre sjenre en stiet of falt dy mei de kwaliteit fan it fertelde ferhaal. De narrative en literêre betingsten dy't, neist de historiografyske, jilde foar it sjenre, hawwe makke dat de lêste jierren de biograaf as ferteller fan it libbensferhaal fan in oar ek omtinken kriget fan biografy-ûndersikers. Dat omtinken foar it narrative aspekt fan de biografy hat te krijen mei ferskowingen yn de opfetting fan it sjenre: wie der earst in optimistysk leauwe dat de úteinlike biografy fan in beskaat persoan te skriuwen wêze soe, wat langer wat mear hingje kenners fan it sjenre no wer de idee oan dat it sûnder ferbylding fan de biograaf, d.w.s. sûnder dat dy him it libben fan de oar ynbyldet en der kontakt mei oangiet, net giet en yndied, dat de biograaf mear út de kast helje moat as allinne feiten om syn objekt foar it fuotljocht te krijen. En omdat in biografy in delslach is fan in kontakt tusken twa libbens en karakters kin der gjin sprake wêze fan in definitive biografy. De ferhaalfoarm en de styl fan de biografy binne út it eachweid fan de histoaryske folsleinens en wierhaftichheid it grutste probleem, want hoe de ferbylding yn de stokken te hâlden? Yn myn besprek fan Doeke Sijens syn biografy fan Reinder Brolsma sil ik de ferskillende aspekten fan it sjenre dy't ik hjirboppe oanjou globaal bylâns gean: karakter, skiedskriuwing, opbou, fertelling en styl.

Brolsma syn karakter: oanlis as krêft en swakte

As sjenre is de biografy ferbûn mei it idee dat it libben fan elk minske unyk is troch in yninoar gripen fan oanlis, ûnderfiningen en omstannichheden. De biografy jout

in foarstelling fan dat unike yndividu troch dy syn prestaasjes te ferbinen mei de útwindige libbensrin en syn inerlike ûntjouwing. Sa is Sijens syn biografy ek opboud: yn 12 min of mear gronologysk oardere haadstikken wurdt Brolsma syn libbensrin yn ferbân brocht mei syn literêre ûntjouwing. Alle haadstikken begjinne konsekwint mei Brolsma syn deistich bestean: hoe kaam er troch de tiid, hoe slagge it him om de kost te fertsjinjen? Dan folget in rekonstruksje fan Brolsma syn literêre ûnderfiningen. Foar de bernetiid giet it dan bygelyks om wat er lies en om syn prestaasjes op de legere skoalle. Ek besiket Sijens foar al dy perioaden út te finen wat oaren om Brolsma hinne fan syn prestaasjes fûnen. It is net tafallich dat Sijens safolle omtinken jout oan Brolsma syn materiële omstannichheden. It liket derop dat Brolsma der sels ek mear as trochsneed soargen om hie en dat de karren dy't er yn syn libben makke foar in grut part troch dy soarch beskaat waarden. Dat foarmet dan ek de yntryzje yn *Sa'n tûzen blauwe skriften*.

Sa eksplisyt as de útwindige libbensrin en de literêre ûntjouwing fan Brolsma en ek de wurdearring dy't syn wurk krige, werjûn wurde, sa ymplisyt bliuwt lykwols Brolsma syn inerlike ûntwikkeling. Mar dat is net in tekoartkomming fan Sijens syn stúdzje. Nee, de ôfwêzichheid derfan liket krekt Brolsma te typearjen: in man berne mei in unyk literêr talint en nearne oars troch bepaald as dat dat talint him ûntjaan kin. It liket derop dat Brolsma him bewust wie fan syn talint, en dat er der foar soarge hat dat it net fertribele waard troch tefolle relaasjes mei de bûtenwrâld en mei oare minsken oan te gean. Dy wiene der as objekten bûten him, as materiaal, as stoffe om sa follesidich as mooglik is wer te jaan, mar net om der yn op te gean of der in striid mei oan te gean om se om te foarmjen. Brolsma wie ien, sa toant ús Sijens syn stúdzje, dy't fral observearre en harke, en syn persoanlikheid heechút ynsette om de minsken dêr't er mei oan de praat rekke, oan te fiterjen om mear te fertellen en mear sjen te litten. Ynteressearre yn wa't er sels wie en wêrom as er die wat er die, liket er amper west te hawwen.

De driuw om syn skriuwerstalint te brûken wie sawol Brolsma syn krêft as syn swakkens. In libben wurdt as regel net allinne troch oanlis beskaat, want yn de bûtenwrâld kin der fan alles wêze dat de realisearring dêrfan yn de wei sit. Wy seagen al dat syn komôf en syn oertsjûging dat it oerlibjen net fansels giet, mar dat der foar skrept wurde moat, him twongen om ekonomysk mei syn talint om te gean, en om it sa yn te setten dat it wat opsmite soe. Dy hâlding is úteinlik ek syn trageedzje wurden, sa as Doeke Sijens sjen lit. Want ús oardiel oer Reinder Brolsma syn libben en wurk hat lange jierren beskaat west troch syn hâlden en dragen yn de twadde wrâldoarloch. Brolsma keas de side fan de Dútske besetter, net fuortdalik om ideologyske redens mar wol omdat dat him de mooglikheid joech om syn literêr en sjoernalistyk wurkpaad troch te setten. En slimmer, ûnder de besetter, yn 1941, waard him ek noch in hege literêre ûnderskieding, de Harmen Sytstrapriis, takend. Hoewol't party freonen en kunde op dat stuit al blike lieten dat dy priis eins net koe, akseptearre Brolsma him en liet er him, sa as hy nei de oarloch oan Kalma skriuwt, "op 'e troane sette" - eat dêr't er yn dy snuorje slim mei ompakte. Syn hâlden en dragen yn de oarloch hat him syn lêste libbensjierren yn de greep hâlden,

mar in manier om it te ferwurkjen liket er net hân te hawwen. Hy ferfalt nochalris yn hypokondry, senuwkwalen en sykten. Sa slim wurde dy kwalen dat er yn it lêst fan syn libben noch in elektroshockterapy ûndergean moat en ferskillende kearen trochskimerje lit dat er der miskien wol in ein oan meitsje moat. Der sprekt ûnûntkomberheid en autonomyferlies út dy wurden. Sijens sketst in byld fan in man dy't, nettsjinsteande syn talint, gjin baas mear oer syn eigen libben wie. Brolsma syn koerts wie ynjûn troch de winsk om te oerlibjen en om syn skriuwdriuwer syn gerak te jaan, mar op it moment suprême wie er net by steat om op de tiid en de omstannichheden sa te reagearjen dat er alhiel tefreden oer himsels wêze koe. Alhoewol't er nei de oarloch noch wol in pear moaie dingen skreaun hat en net twifele oan wat er literêr sjoen efterliet, en er ek noch in befredigjende relaasje mei syn bern en bernsbern en oare neisten ûnderhâlde, wie er dochs it stjoer kwyt en úteinlik hat er him it libben benommen.

Brolsma syn frou, Janke Westerbaan, hat, neffens Doeke Sijens syn foarstelling fan Brolsma syn ûntjouwing, ek net swak meispile. Hy makket oannimlik dat harren houlik net oer alle boegen lokkich wie. Yn syn oardiel oer har is de biograaf nei myn betinken nochal útsprutsen. Frou Brolsma wie al krekt like preokkupearre mei de fertsjinsten foar de húshâlding as Brolsma sels en se meat har man syn literêr krewearjen alhiel ôf oan de opbringst dêrfan. Se hie it net botte begrepen op Brolsma syn literêre freonen en se hat him fêsthâlden yn de húshâlding en net oantrune om de wrâld yn te gean. As er depressyf en mankelyk is, ferwyd se him dat er amper wat docht om better te wurden. Se skriuwt oan har dochter dat foar in man dy't "doorgaat voor één die met een paar woorden de mensen ten voeten uit schetst, over zichzelf zo blind kan zijn". Ut dit sprekke sitaat komt it byld fan in frou nei foaren dy't sa har eigen gedachten hat oer de bewûnderjende oardielen fan oaren oer har man, en dy't net botte romhertich in sfear skept dêr't Brolsma syn twifels en eangsten kwyt kin.

De biografy as histoarysk supplemint

Sijens syn doel mei it skriuwen fan de biografy fan Reinder Brolsma is, lykas hysels seit, om "tichter by" de minske Brolsma te kommen. Hy docht dat troch safolle mooglik aspekten dy't op de ien of oare manier oan Brolsma syn libben rekken, yn syn syktocht te beheljen. Dy aspekten hawwe te krijen mei de tiid en de plakken dêr't Brolsma yn tahâlde, mar ek mei de minsken, organisaasjes, ferbannen dêr't Brolsma kontakt mei hân hat of dêr't er op yndirekte wize mei anneks wie. It docht dan ek gjin nij dat Sijens Brolsma benei komt troch nei te gean hoe't Brolsma stie tsjinoer de barrens, ûntjouwingen en tendinzen dy't histoarysk en letterkundigen as typearjend beskôgje foar de perioade dêr't er yn libbe. Koart sein binne dat de opkomst fan it sosjalisme, de seedlike en kulturele ferromming yn de jierren nei de earste wrâldoarloch, dêr't de opkomst en it sukses fan de Jong-Fryske Mienskip mei anneks is, de ekonomyske krisis yn de jierren nei 1930, de twadde wrâldoarloch en de ôfrekkening mei dyjingen dy't "fout" west hawwe yn dy oarloch. Om no te sjen hoe't dy grutte kompleksens oan Brolsma syn persoanlikheid rekken, brûkt

Sijens Brolsma syn literêr wurk, syn brieven, mar ek útspraken dy't er yn de privee- en de semi-iepenbiere sfear dien hat. Sa besjoen kinne wy Sijens syn biografy ek sjen as in supplemint op de sosjale skiednis fan de earste helte fan de tweintichste ieu. De biografy lit de betsjutting sjen fan dy grutte, komplekse barrens út it perspektyf wei fan jonkje, jonge, folwoeksen en âldere man, en makket sa ús ynsjoch yn de resinte skiednis grutter. Sijens syn winsk om tichter by de minske Brolsma te kommen makket dat er net sunich west hat yn de boarnen dy't er brûkt. Ek wat oaren – tiidgenoaten, histoarisy, letterkundigen, kritisy, famylje – oer Brolsma sein of skreaun hawwe, ynteressearret Sijens net in bytsje en dat hat er moai ferwurke yn syn biografy. Hy fynt der soms oardielen en foarstellingen yn dêr't er muoite mei hat. Dochs wurdt syn toan nearne gelykhawwerich, mar hy makket wol dúdlik dat ús fisy op Brolsma benammen troch de nei-oarlochske reserve, dy't net allinne te krijen hat mei Brolsma syn politike opstelling, mar ek mei grutte feroaringen yn it literêre lânskip nei 1945, net altiten like earlik en lykwichtich is.

Is Doeke Sijens tichter by de minske Reinder Brolsma kommen? Sels freget er it him ôf. Hy wit net oft er net tefolle stjoerd is troch it materiaal dat noch foarhannen is en dat oant op in hichte in tafallich karakter hat. Yn dat ferbân is it nijsgjirrich om te sjen hoe't Sijens omgiet mei it literêre en sjoernalistike wurk fan Brolsma, want dat is fansels foar in biografy fan immen dy't yn it foarste plak skriuwer wie, de allernijsgjirrichste boarne. De rol fan dy boarne is yn de biografy ûngelyk. Foar de beskriuwing fan de berne- en jongesjierren is it krúsjaal. Brolsma hat fan de jierren 20 ôf sels jeugdoantinkens publisearre en dêr tapet Sijens rynsk út. Sa'n rol kriget it oare wurk fan Reinder Brolsma net. Yn it foarste plak omdat de relaasje dy't it mei syn libben hat net dúdlik is en Sijens syn fingers net brâne wol oan in kwestje dy't yn de literatuerwittenskip foar grutte problemen soarget, de relaasje tusken persoan en wurk. Sijens hat net systematysk sjoen nei it literêre wurk, mar hy brûkt it wol as yllustraasje by belangrike feroaringen dy't er yn it libben fan Brolsma op it spoar is. Sa fynt er út dat Brolsma syn houliksûnderfiningen ynfloed hân hawwe op hoe't er oer froulju en it houlik skriuwt. Syn niget oan syn boartlik jong dochterke Jantsje uteret him yn it feit dat der yn syn wurk ek sokke famkes ferskine. Ek de seksuele befriijing dy't him yn literatuer en kultuer fan de jierren 1920 uteret, hat ynfloed hân op wat syn karakters oan eroatyske spanningen ferneare kinne. De ferhuzing fan de Brolsma's nei de stêd Ljouwert is fan gefolgen dat de setting dy't er foar syn ferhalen kiest faker de stêd wurdt. En ek de ekonomyske krisis fan de jierren '30 komt yn syn wurk werom. Allinne al fanwegen dizze dwersferbannen wurdt dúdlik dat de typearring fan Brolsma syn wurk as boereromanproaza tekoartsjit.

De biografy as ferhaal fan in libben

Hoe oertsjûgjend en helder de rekonstruksje fan Brolsma syn libben yn Sijens syn biografy ek is, ik kin my wol wat yntinke by de twifels dy't er útsprekt yn syn foaropwurd oft it him wol slagge is om tichter by de minske Brolsma te kommen.

Is er no eins wol tichter by Brolsma komd of hat er him krekt op ôfstân set troch tefolle acht te slaan op de bûtenkant fan it libben fan Brolsma? Miskien hie it mooglik west en kompletearje de biografy fan Reinder Brolsma mei in ynterpretaasje fan syn wurk en in rekonstruksje fan de problematiken en tematiken dy't dêryn oanwêzich binne. Sijens suggerearret dat sels ek, as er seit dat syn stúdzje fan gefolgen hat dat "Brolsma wer lêzen wurde kin". Syn biografy liket dan as foarste doel hân te hawwen om de barriêre te sljochtsjen dy't der tusken de lêzer fan no en Brolsma syn literêr wurk yn stiet. Spitigernôch fertelt Sijens ús net wêr't dy barriêre no krekt út bestiet en moat de lêzer dat sels mar betinke. Net dat dat sa dreech is, want by it lêzen fan benammen de lêste haadstikken fan de biografy komme wy de biograaf sels it dúdlikst tsjin en wurdt it twadde, bedutsen, motyf foar it skriuwen fan de biografy hieltyd manifest: hoe wichtich is hjoeddedei noch it histoarysk oardiel dat koart nei 1945 oer Reinder Brolsma en syn wurk útsprutsen is? Ut dy fraach wei is de opset, foarm en toan dy't Sijens foar syn biografy keazen hat, eins gaadliker as út it motyf wei om "tichter by de minske" Brolsma te kommen. Lykwols hie it dan ek foar de hân lein om wat mear omtinken te jaan oan de effekten fan de feroardieling koart nei de oarloch foar it literêre oardiel oer Brolsma syn wurk en de sjenres dy't er benammen beoefene, lykas de boereroman. Doeke Sijens syn biografy fan Reinder Brolsma hat no wat fan in apology sûnder oanklacht. Sijens is drok dwaande om ús sjen te litten dat Brolsma gjin smjunt wie. Yn de oarloch die er net folle oars as wat er foar dy tiid ek die - soargje dat syn talint syn gerak krige, sûnder de hûshâlding te fersloeren. De nasjonaalsosjalistyske ideology mei syn klam op de triomf fan de minsklike wil en op diedkrêft as betingst om de wrâld te feroarjen, hat yn Brolsma syn wurk gjin ferdigening fûn. Miskien wol krekt oarsom.

Is dit dan de les dy't út de biografy fan Reinder Brolsma te lûken is: talint is gjin ekskús om jin net mei de wrâld te ferstean? Jouwe talint en sukses rjochtoarsom net in grutte ferantwurdlikheid foar de wrâld oer? Histoarysk sjoen is Brolsma syn ûnfermogen om him in foarstelling te meitsjen fan de politike betsjutting dy't syn klasse fan "lytse minsken" foar de oarlochsmasjine hie, it meast sprekend. Yndie, foar de lytse minsken makket it net folle út oft se troch de hûn of troch de kat biten wurde, mar de yn de 20ste ieu tanimmende ôfhinklikheid fan politike liederen fan 'it folk', jout dat folk wol in beskate ferantwurdlikheid. Ut Doeke Sijens syn portret fan Reinder Brolsma soe op te merken wêze dat Brolsma dy macht fan it folk net seach; hy seach allinne de sprekwardlike 'voortploegende boer', dy't gjin fet hat op de grutte wrâld en syn krêften jout oan it bewurkjen fan it lân.

Dat in biografy dy't rjocht dwaan wol oan in bepaalde histoaryske figuer in oare foarm hat as in biografy dy't rjochte is op it benei kommen fan dy figuer, is maklik yn te sjen. Yn Sijens syn biografy stiet it hanneljen earder as it fielen en tinken fan Brolsma foarop. Dat hanneljen wurdt lykwols safolle mooglik fan binnenôf werjûn, troch in ferteller dy't gjin diel útmakket fan de fertelde skiednis, mar dy't him net te fier ôfjout fan it perspektyf dat Brolsma hân hawwe kinne soe. Dat Sijens gebrûk makket fan sitaten út wurk en brieven fan Brolsma sels ûnderstrekke dit aktoriële

perspektyf. Der is gjin grut ferlet by Sijens om ôfstân te nimmen fan Brolsma syn eachweid. Hy set Brolsma del as in man mei in beheind eachweid, feroarsake troch syn talint oan de iene en syn komôf en fermidden oan de oare kant, en suggerearret sa dat Brolsma net ferantwurdlik hâlden wurde kin foar de rjochting dêr't syn libben him yn ûntjoech. Brolsma fielde dat sels oars oan, yndachtich syn opmerkingen oer it op "de troan sette litten". Miskien hie in bytsje mear irony fan de biograaf foar syn 'held' op syn plak west, want dêrmei jout er ommers de man syn frijheid én syn tragyk werom.

Doeke Sijens syn *Sa'n tûzen blauwe skriften. Biografy fan Reinder Brolsma* is in oanwinst foar de letterkunde en skiednis. Tebekhâldend en presys, sawol yn minsklike as yn stilistyske sin, set Sijens ús Brolsma syn skriuwerspaad foar eagen. Nettsjinsteande de kanttekening oer de ûndúdlikheid fan de motivaasje yn de biografy, moatte wy bliid wêze mei de folsleinens dy't Sijens realisearre hat yn de rekonstruksje fan Brolsma syn libbensrin. Wy kinne ek tige op it snjit wêze mei hoe't er gebrûk makke hat fan Brolsma syn literêr wurk. Troch Sijens syn ynspanningen om dat foar it ljocht te heljen sil it nei alle wierskynlikheid wer mear lêzen wurde. Dat soe dan wer liede kinne ta fierdere stúdzje fan dat wurk en op termyn soe it miskien mooglik wêze om in pear moaie sammelbondels yn it ljocht te jaan dy't Brolsma syn literêre ûntjouwing dekke.

Elizabeth J. Brouwer